

Kodolányi János „Boldog Margit” című regénye és a kódexek*

Megjelent: Klárisok. Tanulmánykötet Korompay Klára tiszteletére. Szerk. Csiszár Gábor és Darvas Anikó. [ELTE], Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék. Budapest, 2011. 29–36. ISBN 978-963-284-195-3

IV. Béla király leánya, Árpádházi Szent Margit élete, amelyet a Margit-legenda² beszél el, s egyben értékes korrajzot is ad, több magyar író, köztük Kodolányi Jánost is megihlette, aki „Boldog Margit” címmel 1937-ben regényt is írt a királylányról. De – az egyháziakon kívül is – megszólított Margit alakja történészt, így MÁLYUSZ ELEMÉRT (1933), HORVÁTH JÁNOS pedig a régi magyar irodalmat tárgyaló kézikönyvében ugyancsak bensőségesen ír róla, s a kódexek közül leghosszabban a MargL.-ről (HORVÁTH 1931/1988: 149–50, 219–27). Magam meg arra vagyok tanú, hogy a királylánynak és lakóhelyének, a Nyulak szigeti (margitszigeti) kolostornak az élete mai egyetemistákhoz is közel kerülhet, nemcsak „kései unokákként” mai kutatókhoz.

Kodolányi a „Boldog Margit” kéziratát „Padasjoki–Budapest, 1937. január–május” keltezéssel zárta le. Később pedig „[Balaton]Akarattya, 1963. július” dátumozással „A szerző néhány megjegyzése” címmel egy utószót is írt hozzá, amelyben azt is jelezte, hogy a regénynek a szövegébe egy-két kisebb javítást, stilizálást tett. Ezek 1963-tól nyilván bekerültek a „Boldog Margit” kiadásaiba, az általam most használt 1982-esbe is. A továbbiakban a regényre vonatkozó (puszta) lapszámok erre a kiadásra utalnak (Kodolányi 1937/1982).³ Az utószóban Kodolányi főleg a regény születésének finnországi vonatkozásairól ír. Egy, a közép-finnországi Päijänne tóvidék partján álló parasztház bérelt szobájába a Nyelvméltár VIII., a Margit-legendát is tartalmazó kötetét vitte magával. S Szuomi csendje, a táj, a Hakola-ház olyan légkört teremtett, amelyben meg nem ismételt módon tudta magát beleélni Margit világába. A „Boldog Margit”-nak ez a részben finnországi „születése” kevéssé emlegetett momentuma Kodolányi kiterjedt finn kapcsolatainak, s egy érdekes adalék a finn–magyar kulturális, tudományos kapcsolatokhoz is, amelyeknek nem egy tudós, író, művész volt aktív részese, többek között Korompay Bertalan.

Az a tény, hogy a történelmi regényeiben különben is előszeretettel archaizáló Kodolányi János a MargL. alapján írt Szent Margitról (akit csak 1943-ban avattak szentté, bár Magyarországon rég annak tartották), a regény nyelvi archaizmusait azokkal is megérteti, elfogadtatja, akik nem olvasnak régi szövegeket. Olykor Kodolányi bizonyára túlzottan vagy

---

* Készült „A szövegahagyományozódás kérdései a magyar nyelvtörténetben” c. OTKA-pályázat (K 69093) támogatásával.

² Kiadásaira I. In: Nyelvméltár VIII. Bp., 1879; Szent Margit élete. 1510. Régi Magyar Kódexek 10. Bp., 1990.

³ A regényben nincsenek fejezetcímek, csak három nagy részen belül az egyes szakaszok csillaggal (*) vannak elkülönítve. Könyvünkben az Első rész a 7., a második a 227., a harmadik a 409. lapon kezdődik.

„pontatlanul” archaizál, ezért is támadta őt Mészöly Gedeon, aki viszont túl szigorúan alkalmazta a nyelvtörténeti szempontot. (A vita értékelésére, MÉSZÖLY cikkeinek bibliográfiai adataira l. TOMPA 1972: 144–6.) Kétségtelen azonban, hogy Kodolányi archaizálása – a XX. századi nyelvhasználatnál szimbiózisban is – művészi eszközként általában segíti a korhű hangulat megteremtését. Magáról az egyes nyelvi elemek átvételéről Kodolányi és a MargL. esetében TOMPA (1972: 60) csak röviden emlékezik meg: „Forrásunk [a MargL.] aztán még a XX. században is bőven kínálta a korfestő nyelvi anyagot: elsősorban innen valók Gárdonyi Isten rabjai és Kodolányi Boldog Margit című regényének leghatásosabb szövegbetétei és egyes stilisztikai hívószavai, ide értve a hiteles apáca- és barátneveket stb. is”.

Az alábbiakban a „Boldog Margit”-ban lévő nyelvi- és szövegbetétek kérdését (nem teljességre törekvően) elsősorban adatszerűen vizsgálom. A MargL. 165–8. lapjain olvasható például egy Erzsébet nevű leányról szóló történet, akinek elborult az elméje, mert a jegyese messzi útra ment, de Szent Margit sírjánál az ott elmondott imák hatására meggyógyult („**Esmeg kezdetnek nemelÿ chodalatos dolgok zent margÿt azzonrol** [’úrnőről’] ∴ Vala nemelÿ jegbelÿ evrsebet nevev lean...”). Kodolányi ezt a történetet, ennek az első felét – erős lélektani elemet vive bele – úgy veszi át, mintha azt a kolostorban olvasták volna fel, és Szent Euzébia érdeméből történt volna a csoda. „Erdőelvi Mátyus úr leánya, Margaréta olvasott a pulpituson nagy, erős, zengő hangon. Olvasott pedig imígyen: [Bekezdés] – Vala némely jegybeli Örsébet nevű leány, kinek mikoron ő ura elment volna messze való útra, ez leány elkezde keseréttetni az ő jegyesének szerelmével. És kezde ez leány bújdosni és kerengeni, miképpen bújdosó külömb-külob helyeken, csak maga egyedül. Tahát íme pokolbéli ördög az leánynak eleibe jöve az ő jegyesének képében, megszállá ez leányt, s kezde őbenne lakozni. Legottan ez ördögös leány futamék az atyjára, anyjára és egy méhben feküdt atyafiára és minden egyébbre, valakiket érhet vala, s erősen gyetri vala őket. Némikron ököllel veri vala őket arcul, némikoron foggal szakgatja vala őket, némikoron kedég kövel, avagy pálcával veri vala őket. [Bekezdés] Mindenki feszülten figyelt, különösen toboldi Bucse úr leánya, a szomorú Benedicta... [Bekezdés] – Demaga ez szegény leány megfosztaték az ő szüleitől, || és igen erősen megláncoztaték. És noha ez a szegény leány annak előtte nem tudott volna egyéb nyelvön szólni, hanem csak magyar nyelvön, demaga az időtől fogva, hogy pokolbéli ördeg belément vala, egész holdnapig szóla németül, tótul, és egyéb sok külömb-külob nyelvökön. Azért mikoron hallották volna az ő szülői az csodatételöket, kiket az Úr Isten mívelködik Szent Eusébia asszony sírjánál az ő érdemei miatt, ez szegény leányt megkötozván és megláncozván hozzák vala Szent Eusébia asszonynak koporsójához.” (177–8; két bekezdés között Kodolányinak egy közbevetett mondata áll.) Amikor itt járt a felolvasó, Benedictára egy roham jön rá, alig tudják lecsendesíteni, végül is valahogy Margit nyugtatja meg. Benedictának ugyanis a történet Ákos urat, a jegyesét juttatta eszébe, akit az ő édesapjával együtt a tatárok felkoncoltak. A MargL. szövegét átvéve Kodolányi a helyesírást, az írásképet természetesen modernizálta, egy-két helyen pedig némileg módosított is a szövegen (pl. a lány nem *megfogattaték*, hanem *megfosztaték* a szüleitől), illetve tovább archaizálta: az *evrdeg* szó helyére például *ördög* (vö. HB.: *urdung*), a *magjarvl* helyére *magyari nyelvön*, *evrsebet* helyére *Örsébet* került. (Az *ö*-zést Kodolányi archaizáló stíluseszközként használja; vö. TOMPA 1972: 56, 239).

Szószerinti egyezések vannak abban a részben is, amelyben a szülei, IV. Béla késztetése ellenére Margit határozottan visszautasítja a cseh királlyal, Ottokárral tervezett házasságát (l. 379–80, 382–3; vö. MargL. 31–2, 33–4). Az is előfordul, hogy a MargL.-ból, párbeszéd formában van beleszöve a regénybe; lásd 6 (a sorközoeket itt és a későbbiekben sem jelölöm): „Ez zent zvz keues bezeddel elegendig vala meg · Ev uala veztegesnek zeretevye · es soha ev magat nem agya vala magas meuetesre fel ualo meuetesre · semmykeppen ev magat dichirny nem hagyta uala · maga hanyast · es hetsagos zot mindenestevl fogua meg vtal uala · Gerjedevz vala ez nemes zent zvz · az isteny zerelmnek tuzeuel · es meg gyvcluduan jmadkozyk vala zvnetlen olyha myndenkevzbe vetes nekevl”. Kodolányi ezt a részt megbontva úgy használja fel, mintha az apácák beszélgetésében hangzana el, amint Margitot dicsérik: „– Soha ü magát nem adja magas nevetésre, fel való nevetésre – csodálkozott Katerina soror. [Bekezdés] – De még dicsérni sem hagyja magát – tette hozzá Olimpiádisz. – Ha dicsérom, vállát vonogatja, elpirul, szégyönközik. [Bekezdés] – Magahányást, hívságos szót mindenestül megutál vala – bólogatott a mogorva Alexandria. [Bekezdés] – Gerjedöz isteni szerelöm tüztől, és meggyulladván, imád szünetlen – tette hozzá csendesen Ágnes” (280). – És számos olyan eset is van – ezekre most nem nagyon térek ki –, amikor Kodolányi csak egy-egy szót, kifejezést vagy mondatot épít be a regényébe a MargL.-ból, a régiségből.

Kodolányinak Margitot, a kolostor életét festő erőteljes, olykor naturalista színezetű stílusát mutatja, hogy a MargL. egy durva hasonlatát többször is idézi vagy céloz rá, s annak hangnemét még tovább fokozza, a legendában írtakat pedig olykor el is túlozza. Olimpiádisz apácáfőnöknő látva Margit önsanyargatását, s azt, hogy milyen gyakran térdepel, imádkozik, egyszer nagyon kijött a sodrából: MargL. 72–3: „Egy jdevben az ev mestere olimpyadis meg fedde zent margyt azzont az ev sok jmadzagyro · es monda nekü · Te azzonyom el tevred magadat || myt myelz te · allaz mynden napon az te jmadzagodba · tartvan az te orchadat es orrodát · az fevlden mykeppen az dzyzno · mynem az fevldben keresed az vr istent · de ez zentseges zvz · zent margyt azzon ez bozzvsagos bezedevket nagy bekessegel es alazatossal zenvede el · Sem meg nem haborodek”. A kezdődő szentté avatási eljárással kapcsolatos tanúvallomásokban is felidézi ezt az egyik apáca, MargL. 221: „Ez soror judit hallotta vala · hog olimpiadis azt monta vala · zent margyt azzonnak · hog az fevldbe keresi istent mynt az dzyzno · kyt ez zent zvz nagy bekessegel el tevre · zolas nekevl”. A „Boldog Margit”-ban aztán ez a disznóhoz való hasonlítás – noha Margitnak csak egyszer mondták – úgy is előjön, hogy a MargL. szövegéhez csak általánosságban, úgy is, hogy egy-egy szöveghelyéhez konkrétan kötődik, bár ott erről az összehasonlításról nincs említés: „A király leánya ott térdelt a csatakos köveken, feltürt ruhaujjal mosogatott, s olyan piszkos volt, mint egy *disznó*.” (123); „Nem akarta megengedni, hogy fésüljék. Amikor keményebben megfeddette Olimpiádisz asszony, s megkérdezte, vajon királyleány létére *disznóhoz* akar-e hasonlítani, eltörte a fésűjét” (136; ennek a résznek a MargL.-ban távolabbi párhuzama sincs); „Megjövének! Itt vagynak! Anyám, itt vagynak! [a királyi pár, akik Margitot jöttek látogatni] [Bekezdés] Olimpiádisz alig tudta elhallgattatni. Bevonta a kislányt a cellájába, s tetőtől talpig alaposan végigszemlélte: [Bekezdés] – Tiszta vagy-é? Hogy vevéd fel a kappád? Megfésültenek-é? [Bekezdés] S kétségbeesve látta, hogy a kappá piszkos – mint rendesen –, keze, arca maszatos, saruja sáros, haja kócos. [Bekezdés] – Mint *a disznó*, mint *a disznó*! Mit

szól atyád ünagysága, anyádasszony? Hát ilyennek kell lennie kerál leányának, he? Hiába feddelek? [Bekezdés] – Én kedég így akarok elejbe menni, ahogyan vagyok – makacskodott elkeseredetten Margit. – Én a szörzésben vagyok, nem vagyok kerál leánya! [Bekezdés] Nem ám, kis *disznó* vagy te. [Bekezdés] – Hadd lássák a szüleim, hogy jó szörzetős vagyok! [Bekezdés] – Gyere csak, gyere!” (154); „Margit... Akkor fogta a seprőt, elseperte az árnyékszék környékét, amikor ezzel is végzett, nekiállt, hogy lecsutakolja a hosszú alacsony polcot... || – Majd adok én neköd, ganéjban turkálsz, pervátát mosol? Mi? Hát tisztára elment a csöpp eszöd? Milyen a kappád, sarud? Csupa rondaság! Büdös vagy mint a *disznó*. Akár mossalak meg tetőtől talpig. Elszédül, aki rád néz. || – Hát azt hiszed *disznóóiban* vagy, nem klastromban? Rohant vizen át, sáron át [Olimpiádisz], és Margit szótlánul futott vele.” (274–6); „Margit... Még inkább kereste a megalázó, hitvány munkát, mint azelőtt. Kappája rongyosabb, piszkosabb volt, mint valaha. Rendesen kitakarította az árnyékszéket, melyet a szororok »Duná«-nak neveztek, szemérmességükben. Nemegyszer oly büzt árasztott maga körül, hogy a legerősebb természetűek is elkerülték, Olimpiádisz hangos szóval pörlekedett vele, *disznóhoz* hasonlította, aki szarban turkál, s ott keresi Istent.” (386); „Olimpiádisz először kérlelte, majd gorombán pörlekedett vele, mint gyermekkorában, amikor még dajkája volt. [Bekezdés] – Mit gyötröd magad, ostoba?... Ördög ülteté fejedbe azt a gyalázatos konokságot, mellyel fittyöt hánysz minden parancsnak, könyörgésnek. Apáca vagy te? Nem vagy apáca, rossz, haszontalan engödetlen gyermek vagy, ostoba lúd vagy, *disznó* vagy, azki földnek túrásában, szarban keresi Istent. [Bekezdés] Margit mosolygott (510). Gárdonyi Géza az „Isten rabjai”-ban szelídebb érzelmes hangszereléssel dolgozza fel Margit életét, s az említett hasonlatra is szemérmes megfogalmazásban tér ki: „A sok imádkozás mégis megviselte az egészségét. [Bekezdés] Olimpiadesz asszony egyszer pogányul leszidta érte a szerzet előtt: [Bekezdés] – Te mindig a földet túrod az orroddal! – mondotta –, mintha a földben lakna az Isten! [Bekezdés] Egy rövid hasonlatot is mondott a földtúrásról, amely nem illett arra a helyre. [Bekezdés] Margit alázatosan hallgatott. Az arcán se látszott semmi ellentmondó gondolat.” (3. rész, 12. fejezet; Gárdonyi 1907/1999: 300).⁴

A Példák Könyvét ugyancsak 1510-ben és a Nyulak szigetén másolták, nagyrészt Ráskay Lea. Ezt az épülésére szolgáló történeteket tartalmazó kódexet szintén a Nyelvméltár VIII. kötetében adták ki először, így érthető, hogy a „Boldog Margit”-ba Kodolányi ebből is bedolgozott egynéhány részt.⁵ Többnyire úgy, hogy ezek étkezéskor az asztalnál felolvasott történetként vagy szentbeszédben hangzanak el: a Tunyán zsolozsmázó szerzetesek bűnhődése (vö. PéldK. 43–6; Kodolányi 1937/1982: 41–4, közben többször megszakítva az író saját szövegével is); Lelkiismeretvizsgálati szkéma (l. PéldK. 52–4; Kodolányi: 231–2, a PéldK. 53–4); Az együgyű apáca története (PéldK. 62–4; Kodolányi: 92–3, 255, a tartalmat visszaadva, röviden és részlegesen); Az Élet és a Halál párbeszéde (PéldK. 65–74;

⁴ Megemlítem, hogy az „Isten rabjai”-ban Gárdonyi a Halotti Beszéd szövegét teljes terjedelemben elmondhatja egy priorral (l. Második rész, 3. fejezet vége; i. m. 166–7).

⁵ E kódex új kiadása: Példák Könyve 1510. Codices Hungarici IV. Bp., 1960.

Kodolányi: 94–7, a PéldK. 65–8. lapjai, közben többször megszakítva az író saját szövegével).

Amikor Kodolányi már ismét Budapesten volt, nyilván a Nyelvelméltár néhány más kötetét is forgatta, s egy-két részlet azokból is bekerült a „Boldog Margit”-ba. Azt az írói képzelet építi be a regénybe, hogy amikor Margit testvérenek, a későbbi V. Istvánnak a leányát beadják a kolostorba, az apácák, főleg Margit, kényeztetik őt, a gyermek iránti szeretetüket mintegy rá vetítik ki. A kis Erzsébetről valóban szó van a MargL.-ban, arról viszont nem, hogy szorosabb kapcsolatba került volna Margittal vagy mással, s arról még kevésbé, hogy Margit a vele való törődés miatt elhanyagolta volna az imádkozást, az aszkézist. Ez ellent is mondana az egyéniségének. Igaz, Kodolányi ezt az általa elképzelt tényt is összekapcsolja Margit vallásos áhítatával. „Mióta a gyermekkel foglalatatoskodik, Margit jobban átérzi és megérti Szűz Mária anyai szeretetét és fia halálán érzett keserűségét, mint mondják: epeségét... Imádságai, melyek önkéntelenül fakadtak a szívéből, amikor a psalmusok és véniák, meg az *Avék* megszokott szavait morzsolta, kiszíneződtek a forró szeretet tüzében. [Bekezdés] – *Ó, szízlő szép szömök* – suttogta, feltekintve Mária szobrára, s elmélyedve a szelíd arcvonások szépségében – *szép szömök, csillagozó fényben csillagozván! Ó, rózsálló, piros, tündöklő szép orcák, ó arany színvel fénylő, szép sárhajak! Ó, méznek ézősségével folyó avagy ézeslő szép ajakak, Istenfia gyakorlatos csókolgatásával megistenültek!* [Bekezdés] Legkedvesebb éneke a *Planctus* lett.” (445). Az általam dőlten szedett sorok a Nagyszombati kódex⁶ 119. lapjáról, egy hosszabb kódexfejezetből valók, és szűz Mária leírásának, dicsőítésének egy részletét tartalmazzák (A rész „címe”: Kezdetik Szent Anse[l]mus könyve teljes bölcsességről). Kodolányi egy kicsit igazít a szövegen, például archaizálva a *színnel* (átírva) helyett hasonulatlan *-val, -vel* ragos alakot ír (*színvel*), a *mézi édességgel* helyett *méznek ézősségével-t* (vö. ÓMS.: *ezes ’édes’*).

A „Planctus”-hoz kapcsolódva az író az ÓMS. néhány sorát is idézi, mintha Margit azt dúdolta volna: *Választ világomtul | zsidó, fiadomtul, | ézős örömemtül... | Szömöm könyvvel árad, | én jonhom búval fárad...* (446; az ÓMS.-ből idéz még a 222–3-on is, amint az apácák és a nép a templomban azt éneklék).⁷ S végig kísérve Jézus és édesanyja útját a földi életen a keresztfát, Margit „suttogó, áttüzesedett szavakkal formálja meg újból a megfeszítettetés misztériumát” (446). Ekképpen: „A zsidók először a keresztfát veték a földre, és mi urunk Jézust reáfektették, és testének mértéke szerint három fűrást tőnek a keresztfán... Hogy a bal kezét akarták szegezni, nem éri vala a fűrátot, tehát húzzák vala, szorítván kötéllel gyenge testét, és a nagy húzás miatt kezdének az ő testének részei egymástól elszakadozni... A vasvellákkal felemelék a keresztfát. Míglen a keresztfá a földbe ment volna, addig a test nehézségeért megnyílanak a sebek, és az ő vére kijöve... És hallja az Anya keservesen

⁶A NagyszK. kiadásaira I. In: Nyelvelméltár III. Bp., 1874; Nagyszombati kódex. 1512–1513. Régi Magyar kódexek 24. Bp., 2000.

⁷A „Julianus barát”-ban pedig Kodolányi Julianusszal fordíttatja le, íratja meg az ÓMS.-t, s idéz is belőle több részletet (Kodolányi 1937/1980: 425–7).

feljajduló szavait: [Bekezdés] – Ó, keménységes keresztfa, ki löttél ez napon én fiamnak anyja, mire vötte el én tőlem ötet? Én ötet ölelgetöm vala karjaimmal, te kedég szorétottad hozzád kemény vasszőgekkel! Én ötet takargatám lágy ruhában, te kedég öltöztetöd önnön vérének ruhájában. Én ötet éltetém emlőmnek ézös tejével, te kedég itatád ecettel és epével... Mondd meg, azért, szerető fiam, mit tegyön immár a te anyád? Neköm sem atyám, sem anyám és olymely sönkim sincsen, ki inntova gondomat viselje. Azért immár, jor- || galmazó fiam, mondd akár csak azt, hogy haljak meg teveled, mert neköm nálad nélkül halál, és teveled meghalnom élet...” (446–7). Ennek a szövegnek az első fele a Nádor-kódex passiója egy részének szövegére megy vissza (l. NádK. 259–60, 262), a második fele („Ó, keménységes keresztfa...” pedig a kódexbeli Mária-siralom vonatkozó részére (l. NádK. 355, 357–8).⁸ Kodolányi a modern betűalakokkal és központozással való átíráson kívül itt is tett néhány kisebb változtatást a szövegben, például az „Es mí vronc ieszus crístus mezítelen kezei kí rútván reá fekütek” (a keresztfára) mondatot lerövidítette, az „azert ímmar írgalmazó fiam mongád” helyett „Azért jorgalmazó fiam, mondd” áll (vö. HB.: *iorgoffun`irgalmazzon`*). Érdekes, hogy Gárdonyi az „Isten rabjai”-ban kihagyásokkal és helyenként némi nyelvi módosítással ugyancsak a NádK. Mária-siralomból idéz, Kodolányi akár tőle is vehette ezt az ötletet. Itt egy szerzetes olvas fel Margitnak, az apácáknak: „És a lektor olvasta: [Bekezdés] ...*Minek utána a feszítők a keresztfának alóla eltávoztak volna, a keserves anya fölemelteté a földről, és felemelé ő szömeit. És láta három keresztfát feligazítva, és középen látá az ő szent fiát függve, immár halálra változtatva... Fejére kulcsolá ő szent kezeit, s mondta: Jaj énneköm!... Ó, keménységes keresztfa! Ki löttél eznapon énfiamnak anyja, mire vettek el éntőlem ötet? Én ötet ölelgetém vala én karjaimmal, te pedig szorítod kemény vasszegekkel! Én ötet takargatám lágy ruhában, te pedig öltöztetted önnön vérének ruhájába...* (Gárdonyi 1907/1999: 275; l. még: NádK. 344, 355).

Kodolányi ezután arról ír, hogy Margit a klostrom könyvei közül is főleg azokat kezdte olvasgatni, amelyben Máriáról és egyes női vértanúkról voltak csodálatos történetek. Kodolányi itt is a művészi szabadsággal él, de ez esetben nem fest hű képet a korról. A MargL. szerint Margit ugyan tanult latinul, de csak kevésbé tudhatott, a zsoltárokat, a mondandó-énekelendő egyházi szövegeket tanulhatta meg kívülről; l. MargL. 13, 66, 69, 197. A latin nyelv jó ismeretéről s magyar nyelven való olvasni tudásról sem igen beszélhetünk akkor még a szigeti apácák között; magyar nyelvű könyvek, kódexek pedig még nem is voltak. A MargL. 11 szerint Margit húsvét előtt a passiót – magyar vagy latin szövegből – felolvastatta magának, s nyilván magyarul: „Esmeez ez zentseges zvez iudica vasarnaptvl fogua · nagy zombatig mynden napon meg olvastagya vala az passiot cristusnak kennyat · es halgagya vala nagy aytatossagal es siralmal labon alua”. Szűz Mária, a szentek életéről, csodatételeiről, a napi evangéliumi részről szóló templomi prédikációkat pedig a karban a

⁸A NádK. passiója és Mária-siralma szinte teljesen egyezik a Winkler-kódexével, az idézett részekhez l. WinklK. 206, 208; 88–9, 90–1 (egy közös eredetiről másolhatták őket). Néhány kis eltérés azonban mutatja, hogy Kodolányi a NádK.-et használta. A WinklK. megjelöltéseire l. In: Nyelvméltár II. Bp., 1874; Winkler-kódex. 1506. Codices Hungarici IX. Bp., 1988; a NádK.-éra l. In: Nyelvméltár XV. Bp., 1908; Nádor-kódex. 1508. Régi Magyar Kódexek 16. Bp., 1994.

vasablakon keresztül hallgatta valamelyik szórral, vagy a kapitulumban Desiderius frátertől vagy más frátertől, s aztán elmondta a többieknek; l. MargL. 18–9. Mindenesetre, a regény szerint Margit magában gyakran gondolkodott az olvasottakról, többek közt Szent Jusztina, Szent Lucia, Szent Ágnes és Szent Dorottya példájáról. „A dormitórium csendjében megjelent előtte Teofilus, a fejedelem főítélőmestere, s gúnyolódva kérte Szent Dorottyt, küldene neki is azokból a rózsákból és almákból. És íme, amikor a nyakvágó éppen le akarta ütni Szent Dorottya fejét, *megjelenék egy gyermek, ki vala bársonnyal megöltötetett, mezejtelen lábbal és vala szép fodros haja, ruháján valának aranyos csillagok, hozván kezében kosárákat három rózsával és három almával...*” (447). Az említett szentek legendái együtt a szintén Ráskay Lea másolta Cornides-kódexben⁹ (1514–1519) találhatóak, az általam kurzivált rész pedig lényegében szó szerint ennek a 128^v lapján.

Kodolányi János „Boldog Margit” című regénye nemcsak művészi értékei, megkapó, általában hű korfestése okán, hanem abból a szempontból is figyelemre méltó, hogy nemigen van még egy olyan magyar regény, amelybe az intertextualitás módszerét használva ennyi különböző kódexből került volna be szöveg.¹⁰

A hivatkozott irodalom¹¹

GÁRDONYI GÉZA 1907/1999. Isten rabjai. Holnap Könyvkiadó, Bp.

HORVÁTH JÁNOS 1931/1988. A magyar irodalmi műveltség kezdetei. Akadémiai Kiadó, Bp.

Kodolányi János 1937/1982. Boldog Margit.⁶ Magvető Könyvkiadó, Bp.

Kodolányi János 1938/1980. Julianus barát.⁹ Magvető Könyvkiadó, Bp.

MÁLYUSZ ELEMÉR 1933. Árpádházi Boldog Margit élete. Károlyi Árpád-Emlékkönyv. Sárkány-Nyomda, Bp. 341–84.

Margit-legendá (MargL.) = Szent Margit élete. 1510. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyetekkel. MTA Nyelvtudományi Intézete, Bp. (Régi Magyar Kódexek 10).

TOMPA JÓZSEF 1972. A művészi archaizálás és a régi magyar nyelv. Akadémiai Kiadó, Bp.

A. MOLNÁR FERENC

Utólag megadok még néhány, a MargL.-ra vonatkozó internetes szakirodalmi adatot. (A kódex betűhű szövegét a digitális konkordancia-szótár segítségével is ki lehet nyomtatni.)

Szövegkiadás (betűhű):

<http://mek.oszk.hu/05100/05166/pdf/margit1.pdf>

Érszegi Géza átírása mai helyesírással, a régi hangalakot tükröztetve:

<http://mek.oszk.hu/00200/00246/index.phtml>

⁹ A CornK. megjelenéseire l. In: Nyelvemléktár VII. Bp., 1878; Codices Hungarici VI. Bp., 1967.

¹⁰ Tervezem is, hogy később a „Boldog Margit”-hoz készítek egy nyelvemlék-regisztert.

¹¹ Az egyes, a nyelvészeti, filológiai irodalomban ismert kódexkiadásokat a MargL. itt használt kiadásának kivételével az irodalomjegyzékbe nem vettem fel, rájuk rövidebben a lábjegyzetekben hivatkozom.

Digitális konkordancia-szótár:

http://deba.unideb.hu/deba/Margit-legenda_Szent_Margit_elete_1510/

Nyelvemlék-honlap:

[http://nyelvemlekek.oszk.hu/adatlap/margitlegenda - szent margit elete](http://nyelvemlekek.oszk.hu/adatlap/margitlegenda_-_szent_margit_elete)

AMF.